Кость Гірняк і Остап Чуйко

ФРОНТ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

(Причинок до історії збройної боротьби Волині)

UKRAINIAN REVOLUTIONARY FRONT

By

Kost' Hirniak and Ostap Chuyko

ТОВАРИСТВО „ВОЛИНЬ"

Торонто, Онтаріо

1979

ФРОНТ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

UKRAINIAN REVOLUTIONARY FRONT

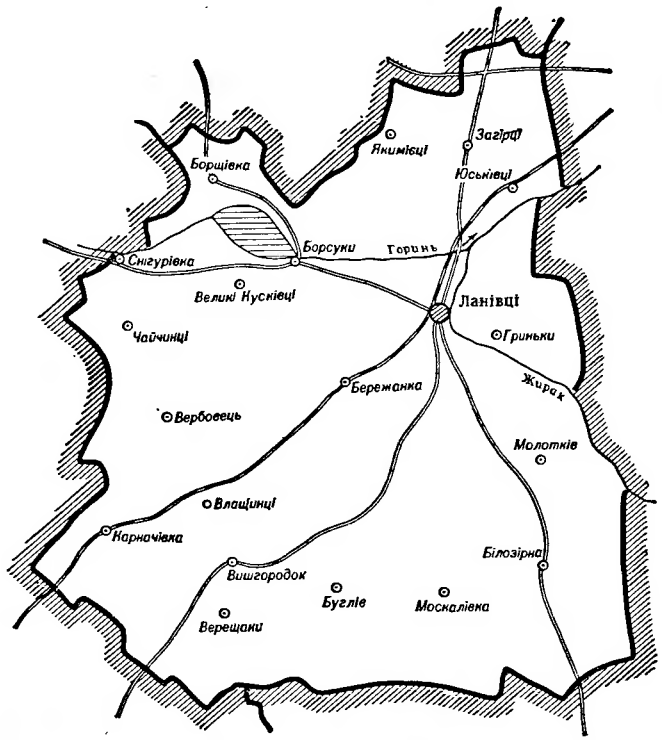

Лановецький район — терен діяння ФУР
(Сучасний поділ)

Кость Гірняк і Остап Чуйко

ФРОНТ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

(Причинок до історії збройної боротьби Волині)

UKRAINIAN REVOLUTIONARY FRONT

By

Kost' Hirniak and Ostap Chuyko

Проект зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції

bohuslavskyj@i.ua

ТОВАРИСТВО „ВОЛИНЬ"

Торонто, Онтаріо

1979

Праці
Товариства „Волинь" в Торонті
ч. 3

За редакційну колегію:

Максим Волинський — головний редактор
Іван Клинок — мовний редактор
Іван Мазниця — координатор

ЗАКЛИК ВІД ВИДАВЦІВ

На цім місці проголошуємо клич: Не даймо загинути збройним подіям на Волині, належно їх закарбуймо друком для історії про наш зрив за визволення України!

Віддаємо в руки нашого читацького загалу з черги вже третє число праць нашого Товариства „Волинь" в Торонті з проханням допомагати нам у праці своїми статтями, цілісними розвідками, розповсюджуванням видань та збірки гроша на видавничий фонд.

Printed by
HARMONY PRINTING LIMITED
70 Coronet Road, Toronto, Ontario, Canada M8Z 2M1

ПЕРЕДМОВА

Московське нашестя на Західну Волинь у вересні 1939 року було, мабуть, з черги чи не четверте; воно нічим не поправило національних і соціяльних відносин, а навпаки — навіть куцу польську „свободу" погіршило до того ступеня, що людина почала боятися другої. Український загал хотів зміни, але з повною свободою розпоряджатися самому.

Війну німців з москалями 21 червня 1941 р. український народ привітав із радістю. Дискусія про „західну культуру" багатьох переконувала, що відгомін її ще не відбився від Уральських гір, а за ними дівича Азія. Ґермани і слов'яни постійно ворогували між собою, і ненадійно примат московського народу заступила німецька „раса". Суть зовсім не мінялася, бо паротяги замість чмихати з добром на схід, змінили напрямок на захід.

Волинь, як ні жодна частина України зустрілася віч-на-віч з довіреним висланником Гітлера — Еріком Кохом і це поклало на ній моральну відповідальність ніким і нігде не написану, не оперту на жодних ухвалах, писаних не обґрунтовану, а просто інстинктовно народ вичув, що коли ми тебе вітали хлібом, — ти не сип нам солі в очі.

Наявність Коха в Рівнім від серпня 1941 р. приневолила підсвідомо відчути, що „тиха волинська сторона" мусить зашуміти, коли хоче бути гідна своїх нащадків.

Прихід німецького ставленика до Рівного куди раніше, бо ще літом 1940 р. попереджає отаман Тарас Бульба-Боровець, а коли тільки на волинській землі впали перші стріли на світанку 21 червня 1941 р., частина молоді Людвиполя була заалярмована бути готовим... Кілька днів пізніше вже формувалася „Поліська Січ" з метою взяти під свою контролю українські терени. Ця перша і нігде не повторна формація власне викрила тайну плянів німців супроти України. Коли скостеніла думка мати власну збройну силу, — то її від 20. 8. 1941 р. названо: Українська Повстанська Армія (УПА). Це був перший сигнал, а заразом і осторога, що змінилися тільки ворожі варти, а суть тотожна.

Але клич: ти мене зігнеш, але не зломиш — проголошено.

Прочутився і на східній Крем'янеччині боєвий дух — Фронт Української Революції. Це не була „отаманщина"

1918 років — це була реальна потреба, заки прийде наказ командування, вже тепер боронити себе, це вияв внутрішної сили народу.

Ось тому щирого патріота Яворенка — Тиміша Басюка з Борсуків, Кость Гірняк і Остап Чуйко представили нам у цім короткім нарисі, як віддану людину справі, що не пішла на службу москалів, ані не просила ласки у німців, а вийшла обом їм на зустріч зо зброєю в руках.

Яворенко — це типова постать для молодого тоді покоління Волині вихованого на традиціях визвольних змагань УНР та її успіхів і всіх невдач. Це покоління визрівало в невідрядних умовинах, головно, в ділянці освіти, а думкою і фізично воно було здорове.

Можливо, в майбутнім ми складемо повнішу монографію про Яворенка.

Максим Волинський

СВОЄРІДНА ФОРМАЦІЯ САМООБОРОНИ

(Вступ)

Вже чимало писалося в нас, у рамах еміґраційної преси чи в окремих виданнях, про масовий зрив українського народу під час другої світової війни. Цей зрив розпочав Бульба-Боровець на Поліссі ще перед самим початком німецько-большевицької війни. Потім він поширився на всю Волинь і набрав розмірів поважної хвилі, яка коливалася там ще довго після закінчення війни, завдаючи большевикам поважних ударів. Під кінець війни запал боротьби переноситься на найбільш на захід висунені українські землі і які тоді знаходяться під адміністрацією польської держави.

Але нічого, або майже нічого, не згадувалося ще про маленький рух, який постав у тому ж самому періоді на території південної Волині, точніше на терені Крем'янецького повіту, та носив назву Фронт Української Революції. Він не мав таких великих розмірів, що їх мав Бульба зі своєю УПА-Січ на Поліссі чи діяльність мельниківської та бандерівської сіток. Все таки він там чинно діяв, завдав німецькому наїзникові чимало ударів і проробив у глибині українського селянства багато корисної роботи.

Цікавий він був ще й тим, що рух цей не зовсім уподібнювався до двох згаданих політичних організацій. Він опрацював був свою, до певної міри, власну плятформу, головним чином в ділянці господарських проблем, і вів, отже, незалежну діяльність, хоч його основоположник, Володимир Яворенко, докладав немало зусиль в напрямку створення координаційного військового осередку з метою унапрямлювання української партизанської боротьби. З цією метою він мав зв'язки як і з Бульбою на Поліссі так і з двома вітками ОУН.

Діяльність Фронту Української Революції більше як заслуговує, щоби про нього лишилася згадка в історії української збройної боротьби на протязі другої світової війни на українських землях. Саме це і є метою цієї короткої статті, зложеної на основі споминів і довгих розшуків.

НІМЕЦЬКИЙ ОБРУЧ СТИСКАЄ ВОЛИНЬ У 1942 РОЦІ

Після того, як німецько-большевицький фронт перекотився почерез західні українські землі, а згодом і почерез осередні, та пішов у свойому розгоні дальше на схід, дійсне обличчя німецького наїзника довго не приховувалося. Німці скоро почали виявляти свої дійсні пляни, встановлюючи по всіх головніших осередках волинської землі станиці своєї, німецької, адміністрації. Вона складалася із спеціяльно підготованих кадрів і прибула на місце військової адміністрації, яка являлася тут тимчасовою і виконувала свої завдання виключно у фронтовій зоні. З відходом фронту відходив теж його адміністративний апарат.

Завдання нової адміністрації були широкі, однак в першу чергу вона мала бути допоміжною для складного військового апарату, себто для ведення війни. Метою її організації було встановити, а відтак забезпечити тяглість витягання із волинського села харчових багацтв і вивоження відтак у Німеччину чи безпосередньо на довгий фронт.

У початковій стадії своєї діяльности німці вживали толкових заходів, пояснюючи населенню мету таких чи інших заходів. Вони переконували українські громадські круги в необхідній конечності прийти з допомогою німецькій армії. Цю допомогу мало давати в першу чергу сільське населення. Воно було оподатковане контингентами сільсько-господарських продуктів: сіно, солома, зернові та худоба. Все це селяни повинні були звозити у районові осередки, очолені німецькими адміністраторами в ділянці хліборобських справ — ляндвіртами.

Ці заклики однак скоро ставали більше сухими, вимогливішими та вибагливішими. В них чітко проявлялася німецька порожнеча та бездушевність до адміністрованих. Відчувалося німецьке різке як удар батога: дай! Українське населення починало здавати собі справу, що нічого іншого від німців сподіватися не можна, що вони прийшла сюди тільки тому, щоби забрати, а не щоби визволити чи допомогти. Ставало ясним те, що хоч німці виступили на боротьбу із комунізмом, то в жодному разі вони не несли свободу народам поневоленим цим комунізмом. Якраз навпаки, гітлеризм мав заступити тут комунізм, а Берлін — Москву.

Волинські селяни скоро зрозуміли цю просту грамоту і їхнє відношення до німців стало таке саме, яким воно

було до попередніх наїзників. Вони хоч і давали визначені контингенти до районових ляндвіртів, то постійно намагалися їх применшити і кількісно і якісно та використовували кожну принагідну умову, щоби нічого не давати. Волинський селянин може дати навіть дуже багато, якщо відчує щирість до себе, однак нічого доброго не слід від нього сподіватися, якщо він не стріне теплоти й взаїмности. Так ставало й тепер, коли німці починали виявляти своє дійсне обличчя.

Але в цей час, весною і літом 1942 року, німці ще надто були певні себе й своїх плянів і вони ніяк не думали про щиру розмову з українським народом. Тож ляндвірти зовсім не приховували на своїх постах ні цієї певности ні положеної на них місії абсолютного панування над дорученим районом. Тому першу стадію закликів і пояснень незабаром заступила наступна, більше радикальна й варварська. Вона вповні відповідала тодішній німецькій настанові супроти завойованих територій. Ляндвірти почали себе вести на Волині наче ниці наглядачі на ланах панщини. Палиці й канчуки в їхніх руках являлися щоденним доказом їхніх адміністративних прерогатив і вони густо ними писали по селянських спинах. Мало було ще цього. Вони розгулювали по селах наче новітні кольонізатори і перепон у тому часі не ставив їм ніхто. Це були часи, коли українське підпілля щойно ставало на ноги, росло, організувалося, але збройного спротиву воно ще не ставило.

Відсутність перешкод ще більше впевнювала німців і вони зовсім не уважали себе тут гістьми із тимчасовим статутом побуту. Вони ж цю землю пройшли фронтом, її завоювали і вважали себе господарями з повними правами як ню саму так і на її мешканців. Успіх на фронтах діяв на них в додаток наче приємний та крепкий трунок і поведінка ляндвіртів по волинських селах зкидалась на поведінку п'яних розбишак.

У своїх мандрівках по селах вони скоро виявили найновішу сільську технологію — жорна. Ця дуже проста машина млинарського мистецтва, із завданням молоти жито та пшеницю для потреб селянської родини, поширилась за часів большевицької окупації, а тепер набирала щораз ширшого застосування з того простого приводу, що млини не мали права молоти для селянських потреб, а майже виключно для фронту. Отже селяни мусіли шукати іншого

виходу із прикрого положення, щоби забезпечити хлібом свої родини.

На вид цих нехитрих машин ляндвірти падали в якусь звірячу лють. Вони їх розбивали й ламали, а власників немилосердно побивали. Ляндвірти були свідомі того, що кожний змелений пуд пшениці чи жита це на один пуд менше в контингенті для Німеччини і для її армії. Отже бажання селян не голодати на своїй власній землі являлося в очах німців актом політичного саботажу їхніх заряджень.

Починала таким чином входити поволі в дію німецька жандармерія та ЗД, які знаходилися при повітових інстанціях, поруч ґебітскомісарів. Жандарми починали супроводити ляндвіртів у їхніх виправах на села. Таким чином до господарських проблем починали долучуватися проблеми політичного характеру. Ламань і побоїв не було досить. Починалися арешти.

Впарі з вимогами харчових контингентів німці поставили вимоги на людський контингент. Україна, нарівні з іншими завойованими країнами, мала постачати для Німеччини необхідну людську силу для запевнення руху всієї складної господарської державної машини, із сільського господарства почавши і на важкій індустрії кінчаючи. Вимоги фронту були великі і їх вдоволювати мали плоди української землі та українські руки при фабричних станках німецької економіки.

Складна під політичних і господарсько-суспільним оглядом, ситуація на Волині починала наповнювати чашу гіркоти і недовір'я. Згодом вона мала перетворитися у закристалізовану ненависть до всього німецького, яку вивершив збройний виступ українського підпілля.

ВИНИКНЕННЯ ФРОНТУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Не зважаючи на всі ці труднощі, життя ішло своїми шляхами. Печать на ньому клав політичний сектор, а в першу чергу Організація Українських Націоналістів. Не була вона зовсім на поверхні щоденного життя, але й не прикривалася вона у глибокому підпіллі. Після невдачі із „проголошенням" у Львові бандерівці почали дещо більше приховуватися ніж раніше. Але це більше для годиться ніж для дійсної потреби, бо ж німці дуже добре знали весь їхній організаційний апарат. Не краще було і з мельниківцями, хоч, правда, вони не проявилися у такій самій мірі, як це зробили їхні побратими. Одні й другі діяли в широких кругах українського населення і сітки обох організацій покривали всю Волинь.

У першому періоді після відходу фронту на схід, обидві організації поставили собі за мету проникнути в якнайширші круги населення, щоби впливати на його настанову супроти ворожих дій на Україні. Різними каналами підпільна література розходилась по всіх селах до кущових і до станичних, а почерез них — до найбільше довірених людей. Ці останні, шляхом сусідських щоденних чи принагідних розмов, передавали в народ все те, що треба було передати. Населення таким чином усвідомлювалося. І хоч воно й не готовилося покищо до жодних виступів проти німців, то організаційні кадри все таки держали до певної міри його настанову у своїх руках. А про це якраз і розходилося організації.

Майже в однаковій мірі й напрузі діяли обидві вітки, недавно одної й могутньої, Організації, по всій осередній та південній Волині, хоч вся їхня увага зверталася на осередні та східні землі України, до її столиці, де являлися основні сили українського народу. Туди вони й кидали у першій фазі війни свої найкращі сили. Волинь являлася до певної міри базою, з якої ці сили пересувалися дальше на схід. Тільки у північній Волині та подекуди на Поліссі частинно, діяла УПА-Січ от. Бульби.

Оскільки ОУН звертала головну увагу на формування людини, на політичну структуру виховання своїх членів, не гребуючи, річ ясна, також і бойовим вишколом, хоча цей останній не являвся в той час головним двигуном організаційної діяльности, то отаман Бульба давав перевагу, у своїх відділах, військовому вишколові. Його Поліська

Січ являлася військовими частинами і до такої, а не іншої дії він був приневолений вже хочби самою рацією її появи і існування в цей період.

На Поліссі існували чисельні банди бувших червоноармійців, які, розгубившись під час хаотичного відступу Чернової Армії із поліської кітловини почали згодом гуртуватися у відповідні групи для влегшення свойого там побуту. Щойно пізніше, під товчком і координацією нового парашутованого большевиками командування, появляється організація між бандами і вони перетворюються у здисціпліновані большевицькі партизанські з'єднання із чітки ми плянами боротьби з німцями та українськими самостійниками, які являють для большевиків поважну небезпеку політичного характеру. Інші з них, як от з'єднання Медведєва, ставили собі за мету, майже виключно, розвідку німецького апарату, як рівнож і українського підпілля.

Боротьба із цими бандами та оборона поліського населення перед їхніми нападами та грабунками села якраз і являлися метою існування УПА-Січ у її першій фазі. Боротьба із німцями — це слідуюча фаза, яка прийшла пізніше, коли стало ясним, що вони стали переємниками большевицького панування на Україні і такими як і большевики її поборниками. Бульба, отже, на політичний момент формування свойого вояцтва не звертав більшої уваги, залишаючи в полі постійного зору виключно військовий.

Своєю особистою настановою Бульба не відмежовувався від націоналістів, хоч у своїх переконаннях спирався виключно на традиції Української Народньої Республіки. Він не тільки не відмежовувався, а навпаки, і це треба йому признати в ім'я історичної правди, він старався знайти плятформу всеукраїнського порозуміння і зговорення між усіма силами, які готовилися до збройної дії на Волині і стояли на засадах самостійности й соборности української держави. Отаман вперто вірив, принайменше на протязі першої фази діяльности Січи, що йому вдастся дійти до створення всеукраїнського фронту боротьби проти большевиків і проти німців, із всеукраїнським координаційним центром на чолі цього фронту. Його ідеалізм і віра в позитивну сторону своїх побратимів коштували йому згодом дуже дорого, коли бандерівці використали відсутність в нього оборонної системи від своїх власних побратимів і розпочали безшабашну нагінку на його відділи і на нього самого та його родину.

Але в початкових заложеннях майбутньої дії майже ніколи не можна помітити її кінцевого висліду. Не передбачував їх і отаман Бульба, тому робив заклики й заходи у повній згоді зі своїм сумлінням та здоровими основами політичних потреб. На його заклик мельниківці погодилися без особливих умов. Вони навіть негайно відрядили до нього ряд старшин для підсилення командного складу Січи, зазначуючи лише, що зговорення матиме значення тільки тоді, коли воно буде загальним і всезобов'язуючим. Але тут і виявилася політична порожнеча: з бандерівського боку не відчувалося співзвучности та бажання прийти до співзвучности. Було враження, що порожній вистріл їхнього „проголошення" у Львові нічого їх не навчив і вони й дальше намагалися творити свій власний відокремлений концерт.

В дійсності, до половини 1942 року, бандерівці взагалі були проти творення військових підпільних відділів на Волині, уважаючи за недоцільність масовий партизанський зрив проти німців, а тому і виключали справу евентуального спільного командування. Щойно в другій половині згаданого року вони зробили крутий поворот відносно творення партизанки. Але хоч і вирішили творити партизанські відділи, то тільки свої власні, із власним командуванням і з власним, що виявилося найбільшою невдачею всього збройного зриву, політичним режимом.

В таких умовинах появляється літом 1942 року на південній Волині, на Крем'янеччині, Фронт Української Революції — ФУР. Його засновує Володимир Яворенко, вже у самих початках даючи чіткий зміст всій своїй політичній та військовій діяльності. І хто зна, чи, не зважаючи на всю нагінку, яку ФУР зазнав згодом від бандерівців як в пропагандивній так і в чисто фізичній площині, до всієї його пропагандивної тематики не прислухалися бандерівські ідеологи вже від самого початку появи цього руху. Частку Яворенкових кличів — широкий всеукраїнський фронт, внутрішнє замирення і порозуміння, зговорення зі всіма іншими сусідніми народами з метою боротьби зпільним фронтом, спроби випрацювання нової й модерної хартії людини, проєкти основ майбутнього економічного ладу — ми відчуваємо у пізнішій бандерівській пропаганді під самий кінець 1943 року. Але тоді на них вже запізно. Занадто глибокі рани залишилися від усього, що вони зробили дещо раніше.

СИЛЬВЕТКА КОМАНДИРА ЯВОРЕНКА — ОРГАНІЗАТОРА ФУР

Володимир Яворенко народився в селі Борсуках у південній Крем'янеччині над верхнім Гориньом, який тут творить величезне озеро між селами Борщівка і Борсуки. У рідному селі проходить все його дитинство і тут він закінчує семиклясову народню школу. Не зважаючи на незаможність родини — тільки великий город і хата являються одиноким багацтвом чотири-членної родини, але батько Яворенка перебував якийсь час на заробітках в Америці, там спостерігав події і людей, а тому знає вагу освіти та належної підготовки до життя — майбутній Яворенко, а тодішній Тиміш Басюк, не шукає заробітку. Він бажає вчитися далі.

Покищо Тиміш ще не знає горизонтів науки і його притягає конкретне. Він дитина села, біля його хати город, на якому безустанно працюють батьки і він записується до Школи Огородництва у селі Лідихів коло Почаїва. Після закінчення цієї школи Тиміш працює якийсь час. Однак він не вдоволюється осягненим. Село Борсуки належить вищої категорії сіл: тут повна початкова школа, ґмінне управління, постерунок польської поліції, величезний фільварок ґрафа Жевуского, чимало свідомих українських селян. Все це має окремий вплив на формування особистих і громадських контурів душі молодого Тиміша. Вже в тому часі він має декілька непорозумінь із поліцією, але, нащастя для нього, без дальше йдучих наслідків.

Згодом ми його стрічаємо на вступних іспитах до Першої Кооперативної Гімназії в Крем'янці, які він успішно видержує і переїжджає із Борсуків до Крем'янця, де поселюється на кватирі одної з найсвідоміших родин тодішнього Крем'янця. В родині є абсольвент Українського Університету в Празі, Український Вісник з його Квартальником, інші цікаві періодики, постійні вістки з українського й чужого світу, а понад все — часті дискусії на актуальні теми, між якими політичні є найчастішими. Все це полонює Тиміша і він скрізь і у всьому бере жваву участь. Період цей матиме неабияке значення на його політичний ріст та на всю майбутню суспільну діяльність.

Вже в тому часі відчувається в його характері риса шукання за ключем до справедливости. Основну канву творять постійні розкопки в економічних проблемах (не

дарма ж він навчається в Кооперативній Гімназії) і в розмовах Тиміш часто повертає до справ бачених і пережитих у рідному селі, де поруч себе безземельні чи малоземельні селяни і великий філфварок Жевуского. Ліве забарвлення в його світоглядовому ставанні є чітке, але, впарі з тим, у ньому беззакидний і з ясними національними основами український самостійник. Ця риса давала належну ґарантію цілості його заложень і тому ліві забарвлення Тиміша в його підході до соціяльної проблематики являлися навіть атрактивними та обіцяючими.

Вибух другої світової війни, упадок Польщі та прибуття большевиків до Крем'янця застають Тиміша ще в гімназії, але вони зовсім не перейначують його життя. Вони тільки змінили дещо його ритм і форми. Треба було більше уважати за своїми словами, поведінкою, ходою, за поглядами навіть. Всі уважно почали стежити за собою. Розмови ставали коротшими, тихшими, але не менше глибокими та палкими. Кожний день ставав спецшколою для своїх учасників. Тиміш завжди був у перших рядах цієї школи, перед самою катедрою. Коли у вузькому крузі його товаришів появилася потреба української друкарської машинки для протибольшевицьких пропагандивних спроб, Тиміш стає на чолі „трійки", яка цю машинку „зорганізувала" перед самим носом шкільної адміністрації та НКВД.

На початку 1940 року большевики розв'язують Кооперативну Гімназію і Тиміш, враз із найближчим кругом своїх товаришів, переходить до десятирічки ч. 3 на Шумській вулиці поруч Гори Бони. Однак не закінчує він її, бо вже під кінець літа того ж року його покликають до військової служби в Червоній Армії. Там, в гарнізоні міста Куйбишева, його приділюють до підстаршинської школи, але після кількох тижнів переводять до старшинської, а в липні слідуючого року дають ступінь лейтенанта артилерії та приділюють до якоїсь частини, яка відразу відправляється на фронт. Проте воювати Тимішові довго не довелося. Між Вінницею та Києвом він попадає до німецького полону, але відразу перед контрольною перевіркою йому вдається втікти, потім переодітися та пуститися в мандри в напрямку його рідньої Крем'янеччини. Рік приблизно після його відходу до Червоної Армії Тиміш, зовсім обезсилений але щасливий, прибуває до рідного дому, в Борсуки.

Довго відпочивати йому не доводиться тут. Автім — він привик до постійних максимальних зусиль. Вернувшись

скоро до повних сил, Тиміш робить відповідні зв'язки із правлінням крем'янецької округи в Крем'янці, маючи на думці заснування сільсько-господарської школи в рідньому селі. Допоміжним вельми в цій ділянці стає йому інж. Л. Мальченюк, який очолює якраз сільсько-господарський відділ згаданого правління. Будучи сам агрономом, Мальченюк вповні розуміє вагу задуманого діла, тимбільше, що у фільварку в Борсуках є всі належні, під кожним оглядом, умови для відкриття такої школи. Не бракує також і молоді для неї як у самих Борсуках так і у всіх довколишніх селах.

Осенню ще того ж самого року приходить до відкриття Сільсько-Господарської Школи в Борсуках із дворічним пляном навчання, директором якої стає очевидно Тиміш Басюк. Але ріст і формування Тиміша є надто складні і різні, щоби він міг вдоволитися функцією директора школи, хоч як вона являється важливою та похвальною. Бо ж розходиться про виховання та професійне формування української молоді, можливості якої були дуже до тепер обмежені з огляду на положення цих теренів, але яка прагнула проникнути в царину пізнання. Тиміш це дуже добре знав, бо сам пройшов, і виключно власними силами, складиний шлях життя від сільського хлопчика до директора професійної школи. Але чи, в цьому часі, він міг стояти осторонь бурхливих подій, коли розходилося не тільки про молодь, але й взагалі про українську людину, про її майбутнє на її власній землі?

Мабуть менше більше в цьому часі або дещо раніше, зараз після повороту Басюка із фронту, його контактує бандерівська сітка і він погоджується на політичну працю в її системі. То ж його праця в школі є тільки часткою повної діяльности, яку Тиміш веде в цьому часі.

Не є вповні встановлено, яку працю Тиміш виконував в апараті бандерівської організації крем'янецького повіту, але згідно з перевірками, що їх вдалося встановити, Басюк, правдоподібно, був приділений до районової екзекутиви лановецького району. Але не надовго.

Пізньою осенню якась німецька військова комісія прибуває у Борсуки та переводить контролю у млині, який знаходиться під зверхництвом Сільсько-Господарської Школи. Шукаючи та перевіряючи бо-зна що у цьому млині, комісія раптом і цілком випадково попадає на складну радієву апаратуру Червоної Армії. Вона мабуть нікому, покищо,

не служила, але тому що належала до військового матеріялу, що його хтось приховав після большевицького фронту з типовими для наших селян думками: може колись придатись! та не здав на заклик німецької військової адміністрації, то тепер із цього виникла складна й далекойдуча історія.

Негайно було повідомлене німецьке правління у Крем'янці і викликане ЗД зтвердило, що відповідальність за приховання несе виключно Школа. Адже матеріял знаходиться на території її діяльности. Вся складність та її наслідки падали на Басюка. Однак, хоч і не мав він досвіду зносин у таких випадках із німцями, то зате мав Тиміш неабиякий загальний досвід і на німецькі „ґратуляції" він не почекав, а негайно зник у терені. Тільки чудом якимсь обійшлося без арештів, але Школу німці негайно розв'язали.

Після цієї події Тиміш пішов по бандерівській сітці на східні землі і протягом зими та весною перебував на Дніпропетровщині. Там і приходить мабуть у нього до перших ускладнень із бандерівцями відносно методів і змісту праці, бо коли під кінець весни 1942 року він знов прибуває на Крем'янеччину і опиняється в крузі найближчих товаришів, то починає критично висловлюватися відносно їхньої діяльности. Тиміш піддає під гострий осуд їхню обмеженість, ексклюзивність і бандерівську нагінку на інших українських самостійників. Він обстоює думку, що поле діяльности є надто широке в сучасній дійсності, щоби в українській політичній думці обмежуватися тільки до одної політичної партії, відкидаючи чи поборюючи всі інші. У ній, цій дійсності, повинні знайтися сьогодні поруч себе всі здорові сили, що їх зростив у собі український нарід. Вони повинні йти поруч себе, заповнюючи всі прогалини, взаїмно себе доповнюючи, за ніяких умовин не гальмуючи одна одну, а вже в жодному випадку не зхрещуючи своїх шляхів. У важких умовинах, що починають зростати на Україні, шляхи цих сил повинні являтися паралельні.

Ці думки, що їх висловив Тиміш Басюк у перших днях після свойого повороту із Дніпропетровщини на Крем'янеччину, стануть згодом хребтовою колоною у всій його дальшій діяльності.

Під осінь, того ж року, Басюк дає організаційний початок свойому рухові з назвою Фронту Української Революції.

ВИМОГА ЧАСУ БОРОНИТИСЯ ЗБРОЙНО

Чому Фронт і чому Революції, постане питання в сучасного чи в майбутнього дослідника українського резистансу та всього збройного зриву на протязі другої світової війни.

Знаючи Яворенка — один з авторів цієї статті був гімназійним товаришом Тиміша і співмешканцем на квартирі на протязі всього його перебування у Крем'янці, а другий учасник ФУР-у від самого початку його заснування — його темперамент і діяльність на Крем'янеччині, можна попробувати дати хоч загальну відповідь на поставлене питання. Однак вона не буде вичерпуюча.

Рамки Фронту, які основувалися на ході міркувань Яворенка, що про них вже згадувалося в попередніх рядках, не вкладалися в жодну існуючу структуру на Волині. Вони були доповнюючими. Політична сильветка Яворенка являла собою певний новум у нашій політичній думці. Не треба забувати, що він не тільки виступив з метою оборони населення від німецького наступу. Його амбіції були ширшого порядку і він пробував дати відповідь на ряд питань політично-суспільного порядку.

На початку літа 1943 року один з авторів цієї статті мав стрічу з Яворенком біля села Якимовець і довгу з ним розмову. В цій розмові якраз порушувалися і доцільність появи Фронту і його співвідношення до двох існуючих підпільних мереж і їхніх партизанських з'єднань. Настанова Яворенка тоді була дуже чітка і не без логічних обгрунтовань.

***

...Кілька днів пізніше я все таки відбув подорож до Борсуків. Очевидно, що там і сліду не було від Тиміша. На моє щастя, його сусід, який відвідував колись Тиміша в Крем'янці, мене пізнав і з цього приводу все пішло значно легше. Тиміша виявили на якомусь хуторі біля Якимивців, шість або сім кільометрів від Борсуків. Завів туди мене якийсь хлопчина з Борсуків і я попав просто на „ставку" до Тиміша. Ще не доходячи до Якимовець, я не можу позбутися споминів з недавних років нашого спільного життя в Крем'янці, з нашого ставання, упадків і знов ставання, щоб дальше йти вперед. Хто міг тоді припускати хоч на одну мить, що нам прийдеться стрічатися, чотири роки пізніше, в отаких ось умовинах. Хочеться за словами поета і народної пісні повторити: „Де ти бродеш, наша доле-".

Але ось і хутір біля гаю. Мене ведуть просто до клуні, де на якомусь дереві застаю Тиміша, а біля него... Іларіона і ще кількох хлопців Обидва швидко підводяться, коли я вступаю до середини і ми витаємося, наче вчора розійшлися. Фізично вони мало змінилися, хіба що на обличчях прибавилось кілька маленьких борозен. Хоч Тиміш і раніше був прямий, то тепер ще більше випрямився. Так і видно червоноармійську виправку. З того ми й починаємо, вибравшись з клуні під якусь пшеницю.

Рідкими, але влучними питаннями заставляю Тиміша — колись Тиміша, а тепер Яворенка, командира і основоположника Фронту Української Революції — виговоритися. Про моє буття після десятирічки під Боною я вже розповів, залишивши на пізніше політичний бік моїх дерзань, а тепер черга на нього. І Тиміш радо це робить.

Свої червоноармійні часи до війни він провів у Куйбишеві, на порозі азійських просторів. Там він розпочав підстаршинський вишкіл, але після кількох тижнів навчання його переносять до старшинської школи, а на початку липня сорок першого року чіпляють на ковнір „гімнастьорки" патки молодшого лейтенанта артилерії та приділюють відразу до якоїсь батереї на фронт. Під Винницею Тиміш попадає в німецький полон, але з тимчасового табору воєннополонених йому вдається вискочити і він докладає всіх зусиль, щоби дістатися до дому. Якась добра душа дала йому стару косу, цивільні штани і шапку на голову і він так перебивається від людської оселі до оселі наче косар, оминаючи головніші дороги, щоби не стрінути німців. Так, восени, добрався аж до самих Борсуків. Десь коло Із'яславля настільки вибився зі сил, що думав, що до дому не вдасться дійти. І тільки зібравши останні рештки сил, добився до Ланівець, де жили його якісь далекі родичі, а там відпочивши кілька днів, пішов долати останні тридцять кілька кільометрів.

Вдома не довелося довго відпочивати. Потреби в громадській роботі були значно більші від втоми і недалеких переживань. Потреби свої, власні, а тому не було сили сидіти та відпочивати. Панський маєток, хоч значно підскубаний майже дворічною недбалою большевицькою господаркою давав все таки деякі можливості й їх треба було використати. За допомогою Крем'янецької округи, а голов-

ним чином при допомозі її господарського начальника інж. М., вдається тут зорганізувати сільсько-господарські курси. Слідуючого року вони перетворюються на сільсько-господарську школу для довколичньої сільської молоді. Тиміш з основоположника і керівника курсів стає директором школи з навалом роботи і клопотів, пов'язаних з діяльністю школи.

Зпочатку, непосидючий Тиміш вирішує не встрявати в чисто політичну роботу, а залишити це тим всім, хто має на це час і більше покликання. Однак постанова довго не триває. Бо як же можна провести якусь межу та відділити справи його школи, себто проблеми чисто льокального характеру від справ, що виходять поза рамки його школи і відносяться не тільки до Округи, не тільки до Волині, а й до всієї України? Або як провести границю між громадською роботою і між тим, що в нас називають політикою? Всяка робота, яка виходить поза кордони власного загумінку і починає мати відношення до ширших кругів нашої громади починає ставати з цим ментом політичною справою. Політичною діяльністю ставало таким чином поставлення на ноги Рільничих Курсів і перетворення їх потім на Рільничу Школу, так як політичною діяльністю виявилось рішення створити мережу поліційних станиць у Крем'янецькій Окрузі чи створення органу української самоуправи в Києві. Все в нашій громадській діяльності являється політикою! Перейшовши до такого переконання, Тиміш швидко здає собі справу, що залишитись виключно в роботі місцевого характеру та не встрявати в усі інші означає — втікати від них.

Коли він зробив таке заключення, і знаючи себе, що осторонь не сила буде йому стояти, Тимішові не лишалося нічого іншого, як приступити до активної роботи. Про Організацію і про міжусобиці в ній він до тепер нічого не знав, а тому що склалося так, що якраз бандерівці звернули на нього увагу і почали нав'язуватися з різними пропозиціями, то він і почав з ними співпрацювати. Але поруч з тим він має й свої думки, зокрема в економічних справах та в таких важливих, як особиста власність і засоби на виробництво. Лукаво посміхаючись до мене, Тиміш додає при цих словах, що не даром же ми були в Кооперативній Гімназії, що раз думки кооперативізму залізли в нутро душі, так скоро звідтам не вивітрюються. А я міркую, дивлячись на нього, що ці думки в нього були ще мабуть перед цією

гімназією і зродились вони у нього либонь тоді, коли він дивився на величезний маєток Жевуского, поруч якого жив його батько на одному гектарові і коли економ маєтку давав стусани малому Тимішові, якщо цей не звивався успішно коло гною на безмежних полях.

Але вже під кінець сорок другого року Тиміш не у всьому погоджується з бандерівською плятформою і між ним та обласним керівництвом бандерівської організації появляються перші розходження. Від цього часу в ньому засідає думка про створення міцної групи динамічних людей, завданням якої буде давати відповідні поштовхи бандерівській організації, щоби таким чином унапрямлювати в ній бажаний розвиток. Від тоді ця думка його більше не покидає і її підсилює теж його співтовариш Іларіон. Однак з бандерівцями вони ще не розривають, а все надіяться успішно діяти в їхньому нутрі, бо вихід причиниться до повного розриву зносин, а тим самим і до всякого діялогу.

Сподівання не увінчуються однак успіхом. Організаційна машина стала важкою, а при її кермі опинились люди з ограниченим полем зору, яким несила охопити одним поглядом всю важливість української проблематики. Тиміш щораз більше переконується, що зними не може мати місця річева дискусія. Їм треба підкоритися і сліпо їх слухати навіть тоді, коли вони плетуть найбільші нісенітниці.

Приходить до розриву і на горизонті південної Крем'янеччини починають говорити про Яворенка і про Фронт Української Революції. Яворенко відійшов від бандерівців, створює зі своєю групою ФУР, завданням якого є провести повну мобілізацію українського населення. Мобілізацію в духовній площині. Він намагається переконати, без жодного насильства, маси населення про потребу змагатися за свої права, власним розумом і руками виковувати свою долю. Фронт української революції проходить на кожному дворі, в кожному селі та містечку тому всі повинні бути готові в нього включитися. В кожний мент. Таким чином все населення стає членами Фронту Української Революції! Щоби вести такий фронт, із так широко закроєними завданнями, треба не менше також і засобів. Треба перше всього постійного контакту з кожним фронтовиком, діялогу з кожним членом. Це можна перевести тільки засобами друкованого слова.

Народжується думка і вся настанова людини працює від тепер в напрямку реалізації цієї думки. В цьому на-

прямку починають працювати люди Яворенка в Крем'янці і незабаром повідомляють його, що терен підготовлений і що лишається підготовити саму бойову акцію з метою вивезення друкарського матеріялу з міста. Її розробляє сам Яворенко і кілька днів пізніше необхідний матеріял він вивозить із друкарні „Крем'янецького Вісника" у глибоке підпілля. Починається горячкова підготовка друків. Але не все йде, як передбачувалося: то не достає тямущої людини, яка дала б собі раду із друкарським знаряддям, то знов бракує якоїсь частини, без якої унерухомлюється цілість, то якась, навіть маленька, аварія виводить із строю всю машину. За всім треба слідкувати особисто, постійно інтервенювати в тій чи іншій справі. Вже у веденні Школи Рільничої він бачив, як важливим фактором у кожній діяльності є людина, а в підпільній друкарні ще більше в цьому переконався. Добра ланка зіграних між собою співробітників — це вже п'ятдесят відсотків успіхів передбачених плянів, якщо ж вдодаток люди обізнані зі своїми завданнями і готові їх виконувати за всяку ціну, то почини не можуть не увінчатися успіхами.

З огляду на те, що Яворенко так багато наголошує ці передумови необхідні для кожного нашого підприємства, витягаю висновки, що йому їх мабуть не доставало. Коли переказую йому мої думки, він їх потверджує. Зразу відчувався дошкульно брак достатньої скількости людей, а коли ця перешкода була вилучена, то бандерівці стали вести на нього і на його рух неймовірну нагінку. Стали вони це робити після того, як позичивши у нього друкарню, не захотіли її повернути, ще й прилюдно лаючи його зате, що він осмілюється домагатися віддачі друкарні. Дійшло навіть до того, що люди зі сітки Крука, зробивши на Яворенка засідку, його зловили і мали передати Крукові, де йому, очевидно, загрожував кінець. І тільки щасливий випадок привів до того, що Яворенкові вдалося втікти зпід охорони в одній бандерівській станиці. Однак так чи інакше, на нього річ ясна присуд вже либонь зроблений. Треба тільки чекати нагоди, поки якась боївка не зловить його в свої руки, щоби виконати присуд. З бандерівськими методами він знаменито ознайомлений...

На моє питання, чому Яворенко не став співпрацювати із мельниківцями, він голосно сміється і каже, що зразу в його околиці сітки мельниківської не було, а коли вона появилася, то він вже працював із бандерівцями. Покидати одних і переходити до других, якось було незручно та й не серйозно це виглядало б. Та й і в нас, на думку Яворенка, не без гріхів. Настанова Блакитного супроти бандерівців йому не ясна. Адже ж відомо, скільки бандерівці наробили пакостів мельниківцям, та й дальше їм їх роблять, а він бігає за ними без перестанку і все закликає до переговорів і до згоди. Ці речі, справи переговорів, повинні вестися іншими інстанціями. Якщо взагалі вони повинні вестися. Бо які ж можуть бути переговори, коли їх бажає лишень одна сторона, а друга тільки підсміхується з таких намагань? Блакитний виконав би одержані доручення значно краще, коли б він менше звертав свою увагу на переговори чи на координацію а більше на воєнну мережу свойого повіту.

Закид відносно Блакитного Яворенко мені кидає наче рукавичку, але про це я не хочу з ним дискутувати, навіть якщо він має слушність. Зате мене приємно вдаряє його осуд бандерівців і який так незвичайно збігається із думками Чорноти* зперед кількох днів. Це зовсім різні люди своїми темпераментами, а який у них підхід до людей і явищ наскрізь діловий в обидвох, без зайвих фарб і тотожний. У Тиміша він більше палкий і пристрасний. Але Тиміш завжди таким був. У працю чи в дискусію він все поринав повністю: розумом і серцем. Такий він і тепер. Це вже такий темперамент людини.

Все таки Яворенко не відповів мені на моє питання до кінця. Якщо тоді обставини не допомогли йому співпрацювати з нами, то може він це зробити тепер. Нагадую йому про це і він відкидає від себе недавний сміх наче свою баранячу шапку. Яворенко стає поважний і зосереджений. На його думку тепер розвиток справ набрав такого характеру, де не може не прийти до зудару між двома націоналістичними крилами. Очевидно, що цього бажатимуть не мельниківці, а бандерівці. Ці ж останні постійно говорять, що хто не з нами, той проти нас. А хто проти них, з тим вони будуть намагатися звести боротьбу раніше чи пізніше. Вся їхня політична настанова є така, що вони ніяк не скидаються на таких людей, які шукають контактів, спільних доріг, дружної виміни думок чи вісток, які визнають існу-

* Розмова з Яворенком тут подана є витягом із більшої, ще не друкованої, праці автора про бурхливі роки другої світової війни.

вання інших поруч себе, шукають політичного чи бойового партнерства. Вони виключні і вся їхня поведінка є така, в якій нема місця поруч них, а тільки під ними! З огляду на те, що ФУР вже має ряд труднощів із бандерівцями, яких не мають мельниківці, то Яворенко не уважає за доцільне долучитися до мельниківської сітки, бо це тільки принесе ряд труднощів одним і другим. Зате він думки, що кожного разу, коли це буде необхідним, він готовий допомагати нам в тих чи інших акціях і за такою допомогою звернеться теж до нашої сітки, якщо в цьому буде потреба. Зрештою, він вже говорив про це одному з наших районових на Крем'янеччині, Теренові, і цей мабуть повідомив свої належні верхи цього повіту.

Хоч я про це і не повинен питати, все таки питаю Яворенка про силу його зброї. Він знов сміється і каже, що його система зовсім інша від інших. Він не має якоїсь своєї партизанської бази. Вся його дія основується на боївках, а постійно він оперує виключно з двома десятками добре вишколених і заправлених в акціях хлопців. У випадку якоїсь окремої потреби він може скликати до сотні людей з належною зброєю. Він уважає, що сьогодні не потрібно держати постійно під зброєю більшої скількости людей. Тим відділом, про який він говорить, Яворенко може виконувати всі бойові акції, які до тепер виринали. Якщо прийде потреба на більші з'єднання, тоді прийдеться перемінити тактику.

Ми ще говоримо якийсь час про крем'янецькі часи, про нашу кватиру та про спільних знайомих. Яворенко сміється, що аж клуня трясеться коли згадуємо про нашу історію з машинкою. Вона в нього ще й досі є. Це якраз наявність оцеї машинки до писання зродила в нього думку про складніший друкарський матеріял, коли потреби переросли цю машинку і вона виявилася звичайною забавкою... Які це далекі часи і як багато ми пережили, очевидно кожен по-свойому, за послідні чотири роки. Коли доля нам присудить ще раз побачитися?

Прощаємося як брати і я напрявляюся в сторону Башківців на північ. Оглядаюся і бачу Тиміша з Іларіоном на тому самому місці. А коли б так, майнула думка ластівкою, вернутися і пристати до їхнього відділу?... Нехай вони вже йдуть їхнім шляхом, міркую, а я піду моїм. Адже Тиміш ні разу не зробив натяку в цьому напрямку...

***

Він виходив насамперед із ствердження, що у бандерівській сітці він опинився зовсім випадково та без глибшої надуми. А коли опинився, то постановив повністю включитися в підпільну роботу. Скоро однак виявилося, що він не зможе повністю віддатися цій роботі з огляду на певну атмосферу в цій організації, а головним чином — зприводу відносин, які створилися між нею і всіми іншими, які в ній не знаходилися. Всупереч всьому наглядному, що його міг помітити навіть не ознаїомлений з подіями спостерігач, пропаганда організації уважала, що бандерівці не робили й не роблять жодних похибок і що їхня тактика відносно другої вітки ОУН є правильна.

З такою настановою Яворенко не погоджувався. Він хотів ширших розмов з провідними кругами з надіями привернути методу праці в організації до більш реальних основ, знайти плятформу зговорення з мельниківською організацією, в якій було багато його товаришів і знайомих і яким він нічого поганого не міг закинути. Яворенко був переконаний, що у відносинах між двома організаціями, чи радше у відсутності цих відносин, виникло якесь непорозуміння без більш реальних причин і тому їх треба якнайскоріше наладнати, щоби разом випрацювати якісь нормативи спільної дії.

Не погоджувався він теж із бандерівською тактикою відносно німців. (Така настанова Яворенка відносилася до початку його ставання, бо в пізнішому періоді, коли ця розмова велася, бандерівці змінили свою тактику і почали організувати збройні відділи). Хоч німці вдарили по бандерівській організації після „проголошення", то все таки вони уважали, що до зудару між українцями і німцями прийти не може, а тому не слід творити партизанку. Натомість Яворенко уважав, і заявляв про це при кожній нагоді, що українці повинні брати все правління у свої руки, унормовувати промисел і торгівлю, звернути пильну увагу на організацію сільського господарства та успішно розв'язати проблему безземельних та малоземельних селян.

Все це належало, очевидно, до дуже складних справ, вже хоч би з огляду на воєнний стан, і знаходилося вдодаток в руках німецької окупаційної адміністрації, бо українці не мали жодного доступу до всіх тих ключевих справ. Не міг цього не бачити також і Яворенко, але він був думки, що ждати немає чого, а слід скоро й широким фронтом приступити до дій.

Проте всі його спроби й розмови в цьому напрямку не мали найменшого успіху. Навпаки, твердив він, його стали підозрівати, закидаючи неясну і не зовсім згідну з організаційною настановою гру. Однак робилося це тільки натяками, при якійсь до цього нагоді, а часто навіть у півжартівливій мові. Яворенко був вже тоді доволі відомий у своїй околиці. Крім того він все таки знаходився в організаційній сітці і до наступу в безпосередній формі якось незручно було вдаватися. Дехто уважав, що настанова Яворенка тимчасова і що вона вирівняється сама в тягу його дальшої діяльности та засмоктування в щоденну акцію.

Слабо його знали ті, хто так думав. Правдою є те, що Тиміш мав вдачу поривчасту, яку ще, вдодаток, ознаменовували риси впертости. Це не означає однак, що він не застановлювався основніше над ходом своїх думок. В крузі найближчих товаришів він часто любив говорити про задуману роботу, але так, щоби співрозмовці не відчували, що розходиться про його власні пляни. Відтак Тиміш вислуховував спокійно всіх. Крім цього у його звичці було сісти потім коло стола, взявши голову у дві руки, і ще раз все грунтовно передумати.

Середнього росту, але плечистий та крепкої будови, темношкірий брунет, із під „їжак" завжди підстриженим волоссям, Тиміш мав, як у зовнішньому вигляді так і в своєму темпераменті, якісь невловимі риси людини південного типу. Коли він говорив, то голос його звучав чітко і завжди виразними були його слова. Його не можна було не зрозуміти. Так само виразним був сміх Тиміша: ясний, дзвінкий, загонистий. Коли він з чимсь не погоджувався, то висловлював це недвозначно. Рідко коли впадав у гнів, але коли це ставалося, тоді очи його метали іскри напереміну із блискавками. Але гнів зникав швидко і з нього не лишалося найменшого сліду. Хода Тиміша була типово селянська, дещо важкувата. Гімназійний кашкет у крем'янецькі роки ніколи не держався у нього звичайного, як у всіх, на голові місця, а постійно зповзав на потилицю. Він залюбки вів розмову, але так само любив слухати мову інших.

Слідкуючи за всією діяльністю Яворенка в його початковій стадії розвитку, можна б твердити, що появу його ФУР-у зумовили головним чином два явища: складна ситуація у внутрішньому політичному українському світі та відносини цього останнього до нового окупанта.

РОЗГОРТАННЯ ДІЯЛЬНОСТИ

Найближчими співробітниками Яворенка у першій фазі ставання Фронту були пор. В. Шандрук, Іларіон, Швець, Фурсик, Гайворонський. Швидко однак цей круг поширюється і в штабі Яворенка оформлюються три сектори: оперативний, бойовий і пропагандивний. Перший являється найважливішим і це до нього належить розпрацьовання всієї дії Фронту, як під оглядом пропагандивним так і бойовим. В першій вірі відчувається тут „руку" Тиміша. Він уважає, що українське ставання не може бути правом чи привілейом тої або іншої української групи, а всього українського народу. Під таким кутом Яворенко розпрацьовує пропаганду ФУР-у і це є основним змістом ФРОНТУ: всі як один, всі одним фронтом повинні стати до боротьби. Але фронт цей не має бути метою, ограничитися до принагідних боїв чи нападів на німців, а фронтом — за здобуття УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. Революції в першу чергу в нашому власному нутрі з метою переборення нашої настанови один до одного, революції в концепціях як у підході до розв'язки господарських проблем так і до стратегії у боротьбі з ворогом.

Бойовий відділ очолював якийсь час Шандрук (небіж ген. Павла Шандрука), а потім Костя, лейтенант із ЧА, який прибув у ФУР враз із кап. Керином. На чолі пропаганди стояв Іларіон, але і тут часто діяв Яворенко. Він мав дар непересічного слова і тому являвся рідкісним народнім трибуном. Його мова завжди була настільки проста й чітка та переконлива, що з нею не можна було не погодитися. Після короткого часу Яворенко стає популярним у всій південній Крем'янеччині і про нього говорять не тільки наші дядьки, але й вся молодь і діти.

Незвичайно допоміжними у військовій ділянці були полк. Марцинюк, сот. Горошко, проф. Гнатів (чотар УГА). Хоч вони і не перебували постійно в організаційній структурі ФУР-у, то за порадами до них часто звертався Яворенко, як до людей повністю втаємничених у всю його діяльність. У дуже добрих зносинах був теж Тиміш з українським священством по селах, до думок якого він уважно прислухався і їх застосовував у своїй пропагандивній роботі. Отець Сіма на Лановеччині часто співпрацював із ФУР-ом в оперативному секторі. Успішно теж працював у бойовому згаданий вже кап. Керин.

Пропагандувну діяльність значно пожвавили Ісеїв, Аркан та інж. Грушка. Цей останній також не перебував постійно при з'єднаннях ФУР-у. Родом із Галичини, він був гетьманського напрямку у своїх переконаннях і прибував на Крем'янеччину або з новими запасами пропагандивних матеріялів або коли ФУР його викликав для обговорення окремих плянів. Крім цього Грушка підготовив кілька вдалих рейдів Яворенка в сусідню Галичину.

У першій стадії роботи Яворенко роз'їзджає по селах і веде завзяту пропаганду в напрямку усвідомлення широких кругів населення. Він швидко опановує всю Лановеччину, Вишневеччину і східню Почаївщину, себто всю південну та південно-східню Крем'янеччину. Це є період, коли ляндвірти зокрема сильно розпаношуються по селах і коли хвиля вивозів молоді на роботи до Німеччини розливається по всій Волині. Яворенко не перебирає у засобах, а просто закликає селян не давати харчових контингентів німцям, зброєю обороняти себе і своє добро. Він сам дає кілька прочуханців стрінутим ляндвіртам, але робить це під вивіскою большевицьких партизанів, щоби не стягати безпотрібно німецьку помсту на село, яке ще покищо було непричетне до сутички.

Зиму він проводить на хуторах Червоної між селами Шпиколоси і Горанка. Його осінній досвід у широко закроєній пропаганді виявляє недостачу друкованого матеріялу і тут він підготовляє першу ширшу акцію з метою придбання друкарського устаткування. Крем'янець знаходиться тільки в кількох кільометрах і там Яворенко також має своїх людей. Під кінець грудня, меткою і добре узброєною групою він робить наскок на друкарню часопису крем'янецької округи „Крем'янецький Вісник". Вся акція настільки вміло передумана та зкоординована, що протягом коротенького часу опівночі на сані заладовують основний друкарський матеріял та поважний запас паперу і валка саней зникає у теміні ночи в напрямку передмістя Туників північного Крем'янця. Не зважаючи на те, що друкарня знаходиться тільки в кількох кроках від станиці німецької жандармерії, все проходить так швидко й спокійно, що вмісті ніхто не помічає жодного підозрілого руху.

Успішним пропагандивним виступом була відважна участь Яворенка на Святі Державности в селі Горанка, що його підготовив сільський актив у порозумінні з Яворенком. Розходиться про те, що в цьому селі знаходився великий спиртовий завод, горальня, продукція якого йшла на потреби німецької армії, а охорону заводу вели частини української поліції. Чимало їх прибуло на Свято і розголос про Яворенка ще збільшився, коли вони згодом довідалися дещо більше про автора доповіді. Деякі з них потім шукали контакту із Яворенком і влились згодом в його відділи.

Десь приблизно в тому часі появляється перше число пропагандивного органу Яворенка „Фронт Української Революції", призначеного для ширшого круга населення і зредагованого майже повністю самим Яворенком. Він вийшов чепурним друком, що являлося рідкістю в тодішньому українському підпіллю, коли більшість друкованих матеріялів виходили зпід цикльостиля і мали багато до побажання під оглядом чіткости і чистоти. Наскільки поява цього журналу та його розповсюдження були успішними нехай посвідчить той факт, що кілька місяців пізніше один його примірник був привезений аж із Кавказу, де він вандрував по руках таможнього населення.

Крім цього друку у ФУР-і появилися ще й кілька інших. Підпільна друкарня Яворенка діяла в системі ФУР-у аж до часу, коли він погодився її позичити для бандерівської сітки.

Спостерегаючи за ролею, що її відогравала вміла пропаганда та її друковані матеріяли, командир ФУР-у вповні оцінює значення друкованих пропагандивних матеріялів не тільки в українському підпіллі, але й по німецькій стороні і в нього дозріває новий плян акції. Яворенко вирішує нищити друкарні, які приневолені працювати для німців у крем'янецькій окрузі. З цією метою один відділ ФУР-у робить напад на друкарню в Ланівцях, але тому що устаткування є таке, що його не можна швидко розібрати та вивезти поза місто, то фурівці його нищать на місці.

Тої самої зими, на початку 1943 року, починає творитися на Волині українська партизанка. З'являється в першу чергу в лісах, на схід від Крем'янця, партизанський табір під командою Хрона-Медведзького мельниківської організації і майже рівночасно до такого самого рішення приходить теж бандерівська організація, засновуючи в сусідстві свій табір під командою Крука. Вже дещо раніше почали сильно активізуватися боївки одної і другої організа-

ції і це вони звільнили відважним нападом в'язнів дубенської та крем'янецької в'язниць. Але дії боївок являлися відірваними явищами, бо після виконання кожного, переважно малого, завдання вони блискавично зникали і їхні члени розходилися по домах. А оце, після постійної групи Яворенка, яка протягом вже кількох місяців рейдувала по Крем'янеччині, вперше почали організуватися партизанські відділи в лісі.

Групи Яворенка в тому часі вже добре діяльні і про них пішов розголос по далеких околицях. Зприводу цієї діяльности лановецький ляндвірт Ріхтер, на території діяльности якого ФУР робив найбільше спустошень, пообіцяв нагороду висотою 5000 марок, хто принесе йому голову Яворенка. Щоби допомогти Ріхтерові в його плянах, Яворенко прибуває в Ланівці. Але не сам, а з одним відділом. Відважним нападом він нищить німецьку станицю і частину німців, а інша часитна втікає з Ланівець. Сам Ріхтер тільки якимсь чудом вирвався живим із містечка та втік до Крем'янця. Треба признати однак, що й він належав до впертих, бо через кілька тижнів знов вернувся в Ланівці, але вже з більшою групою жандармерії.

Відважним і бойовим командиром одного з відділів був Вишня (Гайворонський). Він діяв зпочатку в районі Вишнівця, а потім перейшов у трикутник сіл Снігурівка — Корначівка — Бережанка. Тут Вишня вславився своїми яструбиними нападами на німецькі карні загони протягом весни цього пропам'ятного року аж до початку червня, коли загони бандерівських боївок приготовили йому юдину пастку і його роззброїли. Це відбулося в періоді часу, коли Яворенко з Круком робили спільний рейд в напрямку Славути. Кілька тижнів пізніше Вишні вдається знов зформувати свій відділ, щоби дальше продовжувати боротьбу із німцями. Місяць пізніше, в липні, він впав жертвою колпаківців, які порубали його шаблями біля села Куськовець.

Хоч як навантажувалися розходження між Яворенком та бандерівцями, то проте зносини між ними, треба припускати, не перервалися, бо коли Крук звернувся з проханням, щоби Яворенко позичив йому свою друкарню, то цей її позичив без найменшого вагання. Так само без вагання пішов він на акцію, коли бандерівці запропонували йому справу спільного рейду на схід.

Весною, десь під кінець травня, бандерівська сітка готує цей рейд під командою Крука. У склад групи, силою

поширеного куреня, входить також відділ Яворенка числом чотирьох чот. Це був перший партизанський рейд на схід і він не був якслід підготований. Головним чином під оглядом глибшої розвідки. Тай підготовка хлопців під бойовим оглядом не була на належній висоті. Цьому дивуватися, річ ясна, не треба. Українська партизанська боротьба була у самих своїх початках, без найменшого досвіду, без належних підстаршинських і старшинських кадрів. Це був час, коли кожний вчився і витягав потрібні висновки із своїх власних похибок або із похибок свойого сусіда чи співтовариша. Є моменти в цій боротьбі, коли найкраща відвага і бравура не вирішують висліду бою. Тут необхідною являється певна доза військових знань теоретичного порядку.

То ж похід закінчився неуспішно, бо стрінувшись із поважними німецькими силами, курінь мусів передчасно вступити в накинутий йому бій. Він був розбитий і хлопці маленькими групами верталися на вихідну базу. Дорога до успіхів веде часто почерез ряд менших і більших неуспіхів.

Свої висновки із рейду витягає також і Яворенко. Він уважає, що це не час на дію великими з'єднаннями, що малими та гнучкими відділами можна добитися значно більших успіхів. З такими думками зовсім не погоджується Крук. Він уважає, що Яворенко являється часткою куреня і в ньому він і повинен залишитися. Рішучою настановою та твердим словом, міркує Крук, можна тепер буде раз назавжди розв'язати справу ФУР. Приходить до різкого діялогу, але тому що Яворенко зовсім з Круком не погоджується, то цей дає наказ роззброїти самого Яворенка і весь його відділ.

Яворенка мають судити і вся подія була б закінчилася зашморгом у лісовій гущавині або кулею в потилицю, коли б Яворенкові не вдалося втекти із табору Крука. Від того часу він обережніше маніпулює всі зв'язки із бандерівською сіткою і основну увагу звертає на розбудову ФУР-у.

Боротьба у повному розгарі. Більше не треба прикриватися, а виступати із своїм власним ім'ям. Вся Волинь палає в огні української партизанської боротьби і німці про це переконуються щораз більше наглядно. Так чи інакше безборонне населення є наражене на постійні удари, бо

українські села стоять у першій лінії цієї боротьби. Яворенко виходить із „підпілля", в якому він перебував, щоби безпотрібно не наражувати цивільне населення. Він творить малі, швидко оперативні підвідділи і події підтверджують таке думання.

Одному з них трапляється пригода в самих таки Бурсуках, колисці фурівського руху, куди він прибув на короткий відпочинок після довгого перемаршу. Не встигли хлопці якслід розложитися у холодку дерев, як розвідчик із сільської молоді доніс, що шляхом від Лановець і Нападівки наближається відділ німецької жандармерії. Яворенко, який якраз був при підвідділі, негайно робить маленьку заставу зі східньої сторони села, а сам із рештою хлопців бігом відходить бічною дорогою дальше на схід за село. Коли німецька група наблизилася до села, то тут її стрінув вогонь застави. Будучи впевненою, що вона має до діла з поважною партизанською групою, жандармерія робить поворот своїми возами та відходить назад. Але дещо дальше її чекає Яворенко і тільки кільком німцям вдається втікти із перехресного вогню.

Яворенко не пропускає найменшої нагоди і появляється кожного разу там, де прибувають німецькі жандарми з ляндвіртом. Свої засідки фурівці влаштовують перед німецьким прибуттям, якщо це можливе, або після їхнього відходу із села. Їхні бої ніколи не затягаються. Вони вибирають найзручніші місця для засідок, ураганним вогнем засікають ворога і зникають також швидко, як швидко появляються. Такі бої відбулися в околицях сіл Гнидава, Корначівка, Куськівці, Чайчинці і інші.

Якщо бої Яворенка з німцями проходили за плянами, що він їм накидав переважно — а тому й був найчастіше господарем ситуації — то бій під Чайчинцями в другій половині червня був зовсім непередбачений і яворенківцям прийшлося вдаватися до хитрощів, але й знов — згідно із своєю загальною тактикою: бій за селом.

Прибуття німців у село, положеного на шляху із села Гнидавої до села Перемірки, мало місце дещо перед обідом. Обставини хотіли, що якраз в тому самому селі, але з другого боку від села Снігурівки, відпочивав у двох клунях маленький відділ ФУР-у. Яворенка при ньому не було і він знаходився при якомусь іншому. Німців ніхто не сподівався, село було певне під оглядом внутрішньої безпеки

тому навіть врта не була виставлена. Вразі найменшого випадку самі селяни мали дати звідомлення про небезпеку. Так воно й сталося, але тоді, коли вже дві машини появилися при перших хатах, себто від шляху Вишневець — Вижгородок.

Протягом не більше, як одної хвилини 18 партизанів позривалися від сну і стояли зі зброєю. Зі сну не лишилося найменшого сліду. Вигук когось у двох клунях: німці в селі!, явився відром води зимної на голови хлопців.

Рішенням Качана, командира відділу, всі блискавично висмикнулися у город поза будинки, поміж коноплі та тички фасолі. Скоро однак виявилося, що німці дальше не посувалися, а почали там, при перших хатах, вимагати курей та яєць. Цей мент використовує Качан і городами перекидає своїх хлопців за село і залягає з ними на маленькому горбочку над ярком, яким пробігає дорога до села, що нею прибули тому кільканадцять хвилин німаки. Якщо ці останні, думає Качан, переїдуть через село і поїдуть дальше, тоді висмикнуться із засідки. Наколи ж постановлять вертатися зі села, то обов'язково мусять впасти у пастку.

Сталося так, що німці дальше не поїхали, а взявши з десяток курей та до сотні яєць, обернулися і поїхали назад тою самою дорогою, якою недавно прибули в село.

Як тільки в'їхали в ярок, на них посипався град вогню із двох кулеметів, „діхтяря" та „токаря", трьох „ппш" і тринадцять крісів. Одна машина відразу загорілася, а другій з вогню вдалося вискочити і вона стрілою помчала в сторону Вишнівця. Враз із догоряючою машиною догоряли і чотирьох вбитих у ній німців. Яворенківці відразу зникли в терені, а кілька годин пізніше прибула укріплена група німців із Крем'янця. Однак вони навіть в село не входили, а забравши обгорені трупи, вернулися назад до міста.

Успіхи свої завдячував Яворенко непересічній відвазі, рішучості, зіграності між повстанцями, але найбільше — знаменитому знанню терену, на якому оперував як рівнож своїх хлопців і їхніх можливостей. Він ретельно зважував завжди всі можливості і неможливого ніколи не починав. Там, де успіх являвся непевним або сумнівним, там Яворенко акції не починав. Але коли він постановляв її провести, тоді вже ніщо не могло його задержати.

Так відбулася акція на Ковпака десь у перших днях липня. Помітивши біля села Котюжинці большевицьких партизан, Яворенко відразу здав собі справу, що по большевицькій стороні є справді поважні сили (Ковпак тоді, згідно з його споминами „Від Путивля до Карпат", був у рейді, з числом більше як 2500 партизанів, з Брянських лісів в напрямку Дрогобича з метою знищення там нафтових полів). Але це йому не перешкодило вдарити за селом на задні большевицькі стежі, не зважаючи на те, що він був тої ночі тільки з одною чотою, та вбити кількох большевиків.

Кілька днів після акції Качана мав поважну сутичку з німцями сам Яворенко на чолі іншого відділу на шляху між Нападівкою і Ланівцями. Переїжджаючи із Краснолуки до Нападівки на Лановеччині, Яворенко зовсім несподівано наткнувся на маленьку валку німецьких машин без більшої охорони. Після короткого з німцями бою він цю валку здобуває. Але не встиг Яворенко якслід отаборитися на краю лісу в якомусь хуторі, як на місце недавнього бою наспіла більша група німецького з'єднання. Без більших труднощів вона знайшла дорогу до місця бою, а там і до місця постою Яворенка і попробувала яворенківців окружити. І тут Яворенка врятувало його знання терену та відважний протинаступ.

Вискочивши із хутора, Яворенко з відділом, силою приблизно одної чоти, (німців було біля сотні), відразу зайняв становища на краю ліса. Одного роя з кулеметом він посилає дальше вліво, щоби не дати німцям проникнути в ліс з правого крила. Вечоріє, тому легко було б відв'язатися від ворога та зникнути в глибокому лісі. Але тому, що вечеріє він хоче бій прийняти, припускаючи, що така пора не на руку ворогові. І машини шкода залишити.

Яворенківці не тільки що бій приймають, але й беруть в свої руки ініціятиву його ведення. Видно як німці розвинулися в розстрільну з метою мабуть окружити хутір. Їхнє ліве крило, що почало наближатися до лісу, зустрів вогонь кулемета і машинових пістолів. Німці не встигли наблизитися до перших кущів. Більша часитна з них впала вбитими або пораненими, а ті, які вціліли почали безладно відступати. Так само унерухомив згаданий рій свойого противника на правому крилі. Німці хоч і відстрілюються, то якось мляво і без належної впертости та доброго прицілювання.

Ніби відчуваючи психологічний стан противника, Яворенко наказує посилити вогонь ще якусь мить, а потім з вигуком: Слава! підривається в напрямку німаків враз із цілим відділом. Їхні вигуки та черги з машинової зброї на бігу роблять решту і німці починають безладний відступ. Протинаступ повстанців робиться незвичайно швидко та без жодної підготовки. Повстанці ще якийсь час переслідують німців, а потім вертаються і перевірують поле бою. Тут начислюють 34 жандарми вбитими або важко раненими і підбирають шість машинових пістолів, 28 крісів, чимало амуніції та гранат. По стороні Яворенка є один легко ранений.

Основною метою збройної боротьби, яку ставить перед собою ФУР, є оборона мирного населення і під таким кутом розбудовується пропаганда його політичної роботи, що основується на політичній традиції Визвольних Змагань. У суспільно-економічній ділянці Яворенко пробує іти доволі далеко. Головним чином після заснування в червні на Поліссі Української Національно-Демократичної Партії. Для представника ФУР-у — на увазі малося самого Яворенка — передбачене місце в Центральному Комітеті нової партії поруч Мітринги, Ривака, Щербатюка та Турчмановича. Явище це вказує на вагу Яворенка і його ФУР-у в новому напрямку української політичної думки, що почав кристалізуватися в цей бурхливий час, перейменувавшись в УРДП у перших роках післявоєнного періоду.

Вже в тому часі Яворенко глибоко передумує господарські проблеми українського ладу, які хоч і як складні тим не менше вимагають швидкої і основної застанови над ними кожного суспільного діяча. Складні вони тим, що в нас глибоко засіла певна традиція власности, яку важко перекинути догори дном, як говорив він сам, але яку треба піддати широкому обговоренню. Немає найменших сумнівів в тому, що деякі галузі господарства мусять бути усуспільнені хоч би тому, що зокрема важливі основи народнього життя являють вони собою і про їхній хід мусить ви рішувати ціле суспільство почерез своїх вибранців. Не слі допустити до того, щоби чужинці вирішували ці наші спр ви замість нас самих і нам накидали свої розв'язки.

Хоч і не оригінальними, то все таки сміливими були погляди Яворенка відносно хліборобських справ і з ними він не приховувався. Він постійно твердив, що земля мусить належати всім тим, хто на ній працює і її обробляє.

Великі власності, до кого б вони не належали, повинні бути знесені, а земля розділена поміж селянами. Сільське господарство це ніщо інше, як станок, як виробнича майстерня і на нього має мати право кожний селянин. Проте Яворенко не визначував кількісних розмірів цих прав, а твердив, що треба зробити докладні кадастральні обчислення з метою перевірки загальної поверхні землі. Щойно маючи ці дані, як рівнож число сільського працездатного населення, можна буде встановити спосіб, в який може бути поставлена та раціонально ведена хліборобська майстерня.

Такі думки Яворенка, які він постійно розповсюджував поруч своїх зударів із німцями, знаходили сприятливий грунт між населенням. Нераз можна було спостерегати гурти селян, які окружували Яворенка під час його появи в селі та вели з ним довгі розмови. Між командиром ФУР-у і селянством встановлювалися поволі щирі відносини. Його проста поведінка, дружня і непідроблена настанова до простого народу, з якого він сам вийшов і з яким творив нероздільну частку, постійні намагання обороняти цей нарід перед німецькими нападами — все це причинювалося до зростання природніх умовин, в яких Яворенко підносився в очах народу до розмірів народнього провідника. Не міг цього не помітити і він сам. Однак в нього не появлялися риси зарозуміння чи хворобливої постави від швидкого росту. Все це якраз сприяло не тільки Яворенкові, але й усьому його рухові.

Як вже згадано, Яворенко не змагав до кинення основ широкій партизанці з рамени ФУР-у. Не зважаючи на все своє непорозуміння із бандерівською організацією, він все таки був думки, що під військовим оглядом ми не повинні роздрібнюватися та діяти розірваним фронтом. Основну увагу він звертав на суспільно-політичний бік свойого руху, розбудовуючи пропаганду та постійний контакт із населенням. Саме тому, говорячи про оборону населення, він клав наголос на самовистачальність кожного села. Згідно з думкою Яворенка, село мало вилонити із себе належну силу для своєї власної оборони, а малі й рухливі партизанські з'єднання мали являтися координаторами цих сил та інтервенційною допомогою.

Виходячи із цих заложень, Яворенкові відділи ніколи не переходили сили двох партизанських сотень. Але вони були метушливі і, спираючись на добре підготоване запілля, могли часом виконати завдання навіть кількох сотень.

Під оглядом кількости збройних запасів та підготованих людей, Яворенко міг протягом дуже короткого часу поставити на ноги відділ силою більше одного куреня.

Важко сьогодні встановити з належною точністю, однак на основі різних свідчень можна припускати, що Яворенко був майже у постійному контакті із штабом УПА-Січ Бульби на Поліссі і в цьому виявлялась певна закономірність відносно його ділового думання в справі дальшої збройної боротьби. Протягом травня і червня командир ФУР-у ні на мить не припускав, що розвиток подій на Волині піде шляхом намагання бандерівців за всяку ціну опанувати весь партизанський рух та силою і підступом прибрати у свої руки його керму. Всупереч всім своїм розходженням із ними, він у глибині своєї душі мав до них певні симпатії. Аджеж ж з ними він розпочав свою першу політичну діяльність після повороту на Волинь із ЧА.

В його думках ФУР мав розвиватися на південних волинських землях та перекидатися згодом на Поділля. Бульба оперував на Поліссі, а військові відділи одної і другої ОУН вкорінювалися б в осередній Волині з проростанням на захід на Володимирщину і на схід — за Славуту, за ріку Горинь. Все це мало відбуватися зкоординовано, за посередництвом спільного військового центру, що його мали є створити всі чотири партнери збройної боротьби. Всі прикрості, що їх приходилося мати Яворенкові від бандерівської сітки, він уважав непорозумінням тимчасового характеру, яке мало зникнути згодом перед політичним розумом верхів. Таке думання являлося основною похибкою Яворенка і воно його коштувало пізніше дуже дорого.

САМОЛІКВІДАЦІЯ ПАРТИЗАНСЬКОГО ВІДДІЛУ ЯВОРЕНКА

Розходження між Яворенком і бандерівською організацією виявилися після його повернення із Дніпропетровщини. Вони поглиблювалися постійно внаслідок спостереження Яворенка за подіями та настановою людей, які викликали ці події. Слідуючий поштовх дав виступ зпід командування Крука після невдалого рейду у східні райони. Після цієї події формальним засудом чинників СБ Яворенко був засуджений на розстріл. Розходилося тільки про те, щоби зловити його і це було найважчим. Якщо Яворенко мав шляхотну думку відносно спільної дії і зговорення між політичними верхами, то його настанова відносно поліційних чинників бандерівської сітки була багато простіша: так, як вони зкеровували до нього свою зброю так само зброєю він їм відповідав. Вдодаток, противники його дуже добре знали, що Яворенко зброєю своєю орудує добре та без найменших вагань тому відносний спокій мав він на цьому фронті, якщо сюди не враховувати ряду засідок СБ, інтриґ, нападів.

Після ворожого нападу бандерівських партизанських з'єднань на мельниківський військовий табір у крем'янецьких лісах, а дещо пізніше — на подібний до нього на Володимирщині, приходить теж до повільної, але брутальної ліквідації відділів Бульби на теренах північної Волині. До такої ситуації приходить після того, як в одних появляється непоборне бажання підпорядкувати всю збройну акцію під свою команду, а в других — відсутність рішення розпочати ізза такої причини широку боротьбу зі своїми братами. Рішення одних і других судитиме історія та слідуючі покоління, але поки до цього прийде — Волинь мусить жити сучасним, яке готовило для неї сумні дні. Не веселими вони теж стали і для Яворенка.

Як згадано вже раніше, Яворенко без найменших вагань позичив свою друкарню Крукові, коли цей звернувся з проханням до нього про позичку. На якийсь, недовгий час, поки не роздобудемо своєї власної — не забув запевнити Крук. Коли згодом в червні, Яворенко почерез бандерівську сітку попрохав Крука повернути йому друкарню, то цей відповів йому на це присудом на розстрілч Цілком по-співдружньому.

Кільце довкола ФУР-у щораз більше затискається. Рівночасно ведеться безперебійна нагінка на найбільше відданих Яворенкові селян. Служба Безпеки їх нищить поголовно. Її відповідальний, Ліщина, має роботи вдовіль. Між найкращими і найбільше відданими українській справі падає теж і Іларіон. Його СБ ловить в околицях Острога, коли він вертається із Полісся із своєї другої з черги місії, і тут же й розстрілює. Це якраз Іларіон був першим зв'язковим до Бульби, це він і брав участь в основуючому з'їзді згаданої УНДП як представник ФУР-у. А тепер вертаючись із другої місії, він падає від кулі з братніх, але звироднілих рук.

Із партизанських підвідділів Яворенка залишається понад десяток хлопців, готових на все довкола свойого командира. Всі інші знищені. Остання група міняє псевдоніми, зовнішню ношу і зникає в місцевих лісах. Переривається всякий широкий контакт між групою і населенням. І так ФУР відходить у глибоке підпілля.

Не зробив ФУР того всього вкладу в наше ставання на протязі другої світової війни, яке він зовсім шляхотно і без ніяких дволиких намірів ставив перед собою і намагався провести в життя — поширити на Поділля партизанську боротьбу проти німців, устійнити між чотирьома партнерами партизанської війни плятформу спільної дії з координаційним військовим центром на чолі, поширити ліве крило політичної думки українських самостійників, зацікавити та притягнути до чинної діяльности українське селянство в ділянці його власних проблем — але зробив він чимало вже хоч би своєю настановою та завзятістю ставляти віхи при кожній проблемі. Ці проблеми унагляднювалися таким чином, ставали значно чіткіші та видніші навіть тим, хто не мав аж так багато бажання на них дивитися.

Спроби Яворенка звертати свою основну увагу на селянські справи, притягати селян до своєї діяльности — являлися дуже цікавими намаганнями, яких ніхто не поставив так чітко і виразно. Виходило це мабуть із глибокого розуміння села і всієї його проблематики. Це знання Яворенко черпав із свойого селянського походження і з якогось глибшого та органічного співжиття із найширшими селянськими верствами. Село з його малими і великими справами, з його болями й радощами постійно являлося основним елементом всієї діяльности Яворенка.

Тільки сьогодні, з віддалі віку одного покоління, стає видним, наскільки мілкими та безперспективними були намагання одного партнера перебрати все у свої руки, ціною нищення інакше думаючих, замість співдії спільним фронтом. Такою дією цей партнер, що силою доконаного факту став диктатором, не тільки не підсилював себе на дальшу мету, а навпаки — позбавлював себе права опертя на широкі народні маси. Але найбільшим політичним промахом було те, що така дія нівечила всю перспективу української боротьби проти окупанта, розбивала волю до її дальшого ведення.

Ще довго була мова на Волині про Яворенка і про Фронт Української Революції, але на поверхню Тиміш не появився із глибокого підпілля. Якщо він і вийшов живим із буремних років, що важкою ходою перемісили наші землі і наших братів, то він напевно доосновно змінив всю тактику боротьби з новим окупантом. Важним є і те, що рух Яворенка не міг не дати стимулюючого образу тим всім, хто там бореться тепер, хоч зовсім іншими і часто зовсім відмінними методами від своїх попередників.

Сильветка основоположника ФУР-у лишиться у пам'яті його земляків, як людини відданої громадській справі, гарячого прихильника та оборонця українського правопорядку, як відданого своїй Батьківщині патріота.

ВИСНОВКИ З МАТЕРІЯЛУ

Ця стаття вповні не вичерпує майже трьохрічних „наступів і відступів" командира Яворенка (Тиміша Басюка) — організатора Фронту Української Революції на південній Крем'янеччині, але вона частково відкрила нам серпанок цієї типової для Волині постаті.

Яворенко був нашим ровесником у сусідстві вздовж Гориня ми виростали в тих самих тяжких умовинах за міжвоєнної Польщі, турбувалися майбутнім, а воєнна хуртовина 1939 і незабаром 1941 рр. силою порозкидала нас по різних закутках України, а навіть у чужих країн.

Автори цієї статті не підносять Яворенка до рівня героя, провідника, чи „вождя" як у нас завелося, але він звертає нашу увагу на невидимі рушійні сили, що є у нашім народі.

С-посеред представленого матеріялу пробивається одна цікава деталь, що Яворенко вже на початках зударився зо скрайним українським націоналізмом типу ОУНр, одночасно він тісно співпрацював з поміркованими середовищами, як УНР, от. Бульба-Боровець, ОУНм. Безперебільшення можна сказати, що більша частина свідомого загалу Волині була цієї думки.

На Волині віддавна переважав природній націоналізм. Мені переказував д-р Ю. М-Л, що одна жінка-селянка зустрівши вояків в уніформі запиталася їх: „Чи ви німці, чи ви люди"? Значить, за її світоглядом, кожний, що прийшов сюди без дозволу — він нелюд. В англійців природній націоналізм спритно захований у мову, бо вимова і селябування (спелінґ) легко не перепускають до скабрниці духа народу.

Покоління міжвоєнної Волині типу от. Бульби-Боровця, Яворенка, Хрона, Макса, Блакитного й десятків, а може і сотень безіменних визріли вже були настільки, що в дуже складних умовинах далеко раніше від „професійних політиків", рішили битися, а не коритися.

Яворенко був і десь дівся, скрився від своїх і чужих не тільки в совєтській дійсности, але тоді, коли рев гармат протинав блакить українського неба... Здається нічого писати про цього палкого патріота... Ось автори статтю склали. А скільки ж у нас лишилося ще незаписаного і неописаного? Де в чім відмінне має минуле кожний учасник цих

страшних років, — але воно нігде ще не виказане друком. Ми не записали навіть десятої долі пережитого.

Коли ми в тих роках не складемо повнішого кодекса наших наступів і ремаршів — про багато подій слід зовсім загине.

Максим Волинський

ABOUT THIS ISSUE

During the first part of the Second World War, 1939-1945, Volhynia was first in Eastern Europe to organize a resistance against Germany occupation. Otaman (general) T. Bul'ba-Borovets' crossed the boundary Buh river from Kholmland in the spring of 1940 and went to Ludvypil' of Volhynian Polisia to establish an armed unit to meet unexpected events of the coming armed struggle between Germans and Russians.

On the morning of June 21, 1941 as the first German shells fell on Volhynian ground in Ludvypil', there was organized a Polis'ka Sich, meaning a traditional Zaporozhian armed unit to keep order in that settlement and all of the region. In Polisia marshes there collapsed a dozen Russian divisions which started to plunder peaceable citizens. It was a legal armed unit like the Police.

On August 20, 1941, Hitler appointed as kommissar of Ukraine Hans Koch with a residence in Rivne (also known as Rovno). This civil administration was ordered to condemn this unit and have their weapons delivered to the police station. But Otaman Taras Bul'ba-Borovets' proclaimed a demobilization, gave only a few rifles and preserved the rest underground and ordered the soldiers to go home. At this time confidence was established with the leader of the Ukrainian Nationalist Organization of colonel A. Mel.nyk, the Ukrainian Insurgent Army – UPA.

In southern Volhynia's Kremianets' region during the middle summer of 1942 there was established by a former liutenant of the Red Russian Army, Tymish Basiuk, pseudonym IAvorenko, a Ukrainian Revolutionary Front (FUR). It was an armed unit to defend peaceable citizens from the German "kontigents" (grain-collections), taxes and a compulsory work in Germany.

Tymish Basiuk, was born in Borsuky, Kremianets' region, completed agricultural and formal high school in the autumn of 1940, he was forced to join the Red Russian Army in Kuibishev and after basic training and army officer school was granted the rank lieuteunant of artillery. During the German and Russian war in June of 1941, he was captured near Kiev as a German prisoner of war, but escaped and went home. In the fall of 1941 he became director of the argicultural school in Borsuky. This school had a grain mill. Late in the fall the German police and officials came from Kremianets' and found in this mill in

a hiding place a Red Army radio. Basiuk knew nothing about it but was forced to run. The German police condemned the agricultural school. For Basiuk there was only one way out, to go underground.

Of middle height, physically strong, brown complexion and high temper, he first united several friends who decided to name their movement "Front Ukraïns'koï Revoliutsiï" which involved combat and propaganda. At the beginning, IAvorenko himself visited populated settlements and presented to the people his own program. He had his own point of view on social justice. Under the same name of the unit, he published his first journal. At the beginning of 1943, Volhynia began a large scale partisan movement. IAvorenko at this time had a strong armed unit. The "landwirt" Richter offered 5000 marks for IAvorenko's head, but in response IAvorenko with a group partisans attacked Richter and destroyed a German police and administration station. Later he operated in a triangle: Snihurivka-Kornachivka-Berezhanka.

From the spring til the summer of 1943, IAvorenko's manpower was not over 200 men. During this time he destroyed many German police and administrative units as well as having had battles with German gendarmery, officials, Wermacht and the SS. His plan was to operate in the Southern Volhynia and to spread to Podolia. Finally he decided to liquidate his armed unit, and at the end of 1943 he disappeared and nobody knows his whereabouts.

IAvorenko is a model of the new Ukrainian who involves himself in armed struggle for independence and social justice.

ЗМІСТ

Передмова 5

Своєрідна формація самооборони (вступ) 7

Німецький обруч стискає Волинь у 1942 р. 8

Виникнення Фронту Української Революції 11

Сильветка командира Яворенка — організатора ФУР 14

Вимога часу боронитися збройно 18

Розгортання діяльности 27

Самоліквідація партизанського відділу Яворенка 38

Висновки з матеріялу 41

About this issue 43